

*Hüseynova Elnurə İlqar qızı, doktorant,
İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu,
SOCAR Neft Kəmərləri İdarəsinin iqtisadçısı,
Ünvan: H.Zərdabi küç.88^a, AZ 1122, Bakı, Azərbaycan,
E-mail: elnuraziyali@gmail.com
© Hüseynova E.İ., 2020*

UOT 331.1

ƏMƏK RESURSLARININ BEYNƏLXALQ MOBİLLİYİNİN STATİSTİK GÖSTƏRİCİLƏR SİSTEMİ VƏ ONLARIN FORMALAŞMA MƏNBƏLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin statistik göstəricilər sistemini təhlil etmək və onların formalaşma mənbələrini müəyyən etməkdir. Tədqiqat zamanı bu problemə dair nəzəri və praktiki yanaşmalar təhlil edilib, bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi əsas vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Tədqiqatın metodologiyası – işdə təhlil, müqayisə, qruplaşdırma və analogiya metodlarından istifadə olunur. Tədqiqatda müəllif tərəfindən əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin xüsusiyyətləri şərh edilməsi üçün istifadə olunan statistik göstəricilər sistemi və onların formalaşma mənbələri müqayisə edilərək dəqiqləşdirilmişdir. Müxtəlif ölkələrin əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin təyini üçün istifadə edilən statistik göstəricilər təhlil edərək sistemləşdirilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin tənzimlənməsinə dair müxtəlif ölkələrin statistik göstəricilər sistemi və onların formalaşma mənbələri üzrə təcrübəsini öyrənərək ümumiləşdirmə aparmaq, ölkəmizdə bu problemin tənzimlənməsində istifadə edilməsidir.

Tədqiqatın nəticələri - əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyini əks etdirən statistik göstəricilər və onların formalaşma mənbələri, o cümlədən Azərbaycan üzrə əmək miqrasiyasını müəyyən etmək üçün istifadə edilən göstəricilərin istiqaməti müəyyən edilmişdir, statistik göstəricilər sistemi və onların formalaşma mənbələri qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafına müsbət və mənfi təsirinin müəyyən edilməsi üçün istifadə edilən statistik göstəricilərdə mövcud olan çatışmazlıqların təyin edilməsidir.

Açar sözlər: əmək resurslarının mobilliyi, miqrasiya, əmək bazarı, beynəlxalq təcrübə, tənzimləmə.

GİRİŞ

Əmək resurslarının mobilliyini ölçmək üçün statistikanın bir sıra sahələrində tətbiq edilən müxtəlif mənbələrdən istifadə edilir. Əlbəttə, müxtəlif növ məlumat mənbələrini əlaqələndirmək effektiv miqrasiya monitorinqi sistemini inkişaf etdirmək üçün vacib bir addımdır. Çünki miqrasiya və əmək resurslarının mobilliyi ilə bağlı statistikanın hazırlanmasında istifadə edilə bilən məlumatlar indiyə qədər bir çox fərqli məlumat mənbələrində mövcuddur. Bunlara əhalinin qeydiyyatına alınma və məlumat bazaları, reyestrlər, vizalar, yaşayış və iş icazələri, pasport verilən idarələrin, sərhəd nəzarətinin, niğah bağlama müəssisələrinin bazaları və digər məlumat mənbələri aiddir. Bütün bu inzibati mənbələrin potensialının nəzərdən keçirilməsi və məqsədə uyğunluğunu müəyyən etmək lazım gəlir. Bunun üçün isə məlumatların hazırlanmasına cavabdeh olan nazirliklər, idarələr və inzibati orqanlarla əməkdaşlıq tələb olunur. Əmək resurslarının nəzarətsiz və ya yanlış səbəb göstərilməklə miqrasiyası da problemdir. Bu problemin həlli üçün sorğu anketləri, müsahibələr və s. vasitəsilə müstəqil olaraq özünüməşğulluğa aid edilmiş şəxslər barədə, onların işgötürən olub-olmamaları, istehsalın növü, işin, hətta bəzi hallarda şirkətin ölçüləri barədə, işlədiyi sahə və iş yeri barədə məlumatları əldə etməyə ehtiyac yaranır. Bu isə sərhəddə sorğunun aparılma müddəti, anketi doldurma müddəti artırılı bilər və nəticədə müayinənin ümumi dəyəri və ya müayinə forması daha mürəkkəb və ya həcmli ola bilməsi, sərhəddəki aparılan sorğuya digər maraqlı tərəflərin, əsasən də turizm, bank və digər xidmət sektorunun maraq aspektlərini əhatə edən sualları daxil etmək istəyən şəxslərin təzyiqi, nəhayət, sorğu anketlərinin doldurulmaması və geri qaytarılmaması kimi problemlər də statistik məlumat bazasının formalaşmasına mənfi təsir edir.

Qloballaşma digər istehsal amilləri kimi əmək resurslarının da mobilliyini artırmışdır.

Dövlətlərin bir-birindən fərqli miqrasiya siyasətlərinin həyata keçirilməsi bu siyasətlərin və statistik məlumatların əlaqələndirilməsini, təhlil və müqayisəsini zəruri edir. Bununla belə, əmək miqrasiyasının müəyyən aspektlərini tənzimləyən bir sıra beynəlxalq konvensiyaların, milli qanunvericilik bazalarının olmasına baxmayaraq əmək resurslarının miqrasiyasının tənzimlənməsi üçün vahid beynəlxalq rejim mövcud deyil. Yəni, ticarət, maliyyə-valyuta-investisiya sahələrində beynəlxalq səviyyədə münasibətlərin tənzimlənməsi üçün qlobal rejim kifayət qədər inkişaf etmişdir, ancaq əmək resurslarının beynəlxalq səviyyədə təhlili və tənzimlənməsi üçün belə bir rejim hələ formalaşma mərhələsindədir. Bu səbəbdən əmək resurslarının mobilliyinin ölçülməsi və qiymətləndirilməsi üçün zəruri hesab edilən statistik məlumat bazasının toplanması standartlarının da müəyyənləşdirilməsinin ilkin mərhələdə olması problemin aktuallığını bir daha təsdiqləyir.

Əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin ölçülməsində istifadə edilən statistik göstəricilər sistemi: xarici təcrübə və Azərbaycanada mövcud vəziyyət

Əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyini ölçmək üçün tərkibində İsrailin, Almaniyanın, İtaliyanın, Meksikanın, Norveçin, Türkiyənin və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının, Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatının, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Statistika Şöbəsinin, Dünya Ticarət Təşkilatının və London Universitetinin Qoldsmit kollecinin (Goldsmiths College) nümayəndələri olan işçi qrup formalaşdırılmışdır. İşçi qrupu tərəfindən əmək resurslarının mobilliyinin üç əsas göstəricisi müəyyən edilmişdir:

- 1) beynəlxalq miqrantların və əmək miqrantlarının sayı;

2) xarici rezident işçilərin sayı;

3) miqrantların, o cümlədən iş üçün gələn miqrantların sayı barədə məlumatların mövcudluğu araşdırılmışdır.

Qeyd etməliyik ki, qabaqcıl təcrübələri müəyyən etmək üçün Beynəlxalq Əmək Təşkilatı hər ölkədə işçi immiqrasiyası və emiqrasiyasına dair statistikasının mövcudluğu, habelə bu statistikanın tətbiqində istifadə olunan mənbələr və metodlar barədə məlumat tələb edən bir sıra sorğu anketlərini hazırlamışdır. 2015-ci ildə Əmək Miqrantları üzrə İşçi Qrupun işi çərçivəsində BƏT beynəlxalq əmək miqrasiyası statistikasına dair bir sıra metodik sorğu anketlərini paylamışdır. BƏT 2016-cı ilin iyul ayında sorğu kitabçalarında toplanmış məlumatları Əmək Mobilliyinin Ölçülməsi üzrə İşçi Qrupuna təqdim etdi və sorğu vərəqəsi üzərində aparılan araşdırmanın nəticələri 15-17 noyabr 2016-cı il tarixlərində İtaliyanın Turin şəhərində keçirilən Əmək Miqrasiya Statistika İşçi Qrupunun ikinci iclasında təqdim edildi. Beləliklə, BƏT tərəfindən yeddi növ sorğu anketi hazırlanaraq BƏT üzv dövlətlərinin milli statistika idarələrinə göndərildi, hər bir sorğu anketinin müvafiq bölmə və ya müəyyən bir məlumat mənbəyinə cavabdeh olan nazirlik və ya qurum tərəfindən doldurulması istənilirdi. Mövcud məlumat mənbələrindən asılı olaraq, bir anketi doldurmaq üçün bir neçə nazirlik və ya idarədən cavab tələb olunurdu. Nəticədə isə sorğu anketlərin hamısına tam cavab verilmədi. Bəzi ölkələr isə müəyyən bir anket növünə bir neçə dəfə (müxtəlif nazirlik və idarələrin cavabı şəklində) cavab verdilər.

BƏT əmək miqrasiyasını uçota almaq üçün xüsusi modul hazırladı. 2006-2007-ci illərdə bu modul eksperimental əsasda dörd ölkədə (Ermənistan, Misir, Tailand və Ekvadorda) tətbiq edildi. 2012-ci ildə isə bu modul Ukrayna və Moldovada həyata keçirilən İşçi Qüvvəsinin Tədqiqi (Labour Force Survey - LFS) proqramına daxil edildi. Bu modul əmək miqrantlarının sosial-iqtisadi xüsusiyyətləri barədə geniş məlumat toplamağa imkan verir. Müvafiq sorğu, əmək miqrasiyasının yayılma dərəcəsini, əhatə dairəsini və istiqamətlərini, əmək miqrantlarının sosial-demoqrafik (xaricə getməzdən əvvəl təhsili barədə, peşə təhsili səviyyəsi daxil olmaqla) tərkibini, miqrasiya səyahətinin tezliyi, müddəti, iqtisadi fəaliyyət növləri və əmək şəraiti barədə əhatəli məlumat almağa imkan verir. Nəticədə əmək resurslarının mobilliyini ölçmək üçün:

1) alt kateqoriyalardan biri kimi beynəlxalq əmək miqrantlarının sayı;

2) xarici qeyri-rezident işçilər və xaricdə işləyən rezidentlər;

3) iş üçün gələn miqrantlar da daxil olmaqla immiqrasiya axınına əks etdirən ölçü parametrləri seçildi.

Əmək resurslarının vəziyyətinin tədqiqi əmək münasibətləri haqqında statistik məlumat əldə etmək üçün standart bir araşdırma deyildir. Xidmətlərin beynəlxalq səviyyədə təqdim edilməsi ilə bağlı statistika kontekstində baxdıqda əmək resursları haqqında aşağıdakı məlumatları toplamaq zəruridir:

a) müqavilə xidməti təminatçıları, birbaşa daxili korporativ köçürmə ilə işləmək üçün göndərilən işçilər, xarici filiallar tərəfindən birbaşa işə götürülən və kommersiya işlərini təmin edən məsul şəxslər (bu şəxslər rezident olduğu hal daha az nəzərə alınmaqla) barədə məlumatlar toplanır. Bu, əmək resurslarına dair anketlərin ən vacib tətbiq sahəsidir;

b) işgüzar məqsədlər üçün xaricə gedən şəxslərin istehlak xərclərinə ("səyahət" hesabının debeti və xarici turizmə aid xərclər), yəni işgötürən adından deyil, öz hesabına səyahət edən bir şəxsin faktiki olaraq istehlak etdiyi mal və xidmətlər barədə məlumatlar toplanır;

c) şəxsin işgötürənin adından və ya şirkətlərarası kommersiya əməliyyatları yolu ilə

alınan xidmətlərə dair məlumatlar toplanır;

d) əsasən özünüməşğulluq əsasda işləyən şəxslər üçün aktual olan, şirkətlərarası kommersiya əməliyyatları və ya biznes-istehlakçı münasibətlərinin bir hissəsi kimi çıxış edən xidmətlərin satışı və ya ixracına dair məlumatlar toplanır.

Əmək resurslarının tədqiqi kifayət qədər standartlaşdırılmış və geniş yayılmış bir formada həyata keçirilir. Bu tədqiqatlar (sorğu anketləri) müxtəlif məqsədli modulalara daxil edilə bilər. Məsələn, işləmək üçün birbaşa daxili korporativ köçürmə yolu ilə göndərilən işçilər, xarici filiallar tərəfindən birbaşa işə götürülən və kommersiya işlərini təmin edən məsul şəxslər barədə informasiyanın alınması üçün istifadə edilir. Eyni zamanda sorğu anketləri vasitəsilə müstəqil olaraq özünüməşğulluğa aid edilmiş şəxslər barədə, onların işəgötürən olub-olmaması, istehsalın növü, işin, hətta bəzi hallarda şirkətin ölçüləri barədə, işlədiyi sahə və iş yeri barədə məlumatları əldə etməyə imkan verir. Ancaq əsas aydınlaşdırılmalı olan məsələ, şəxsin öz işini görmək üçün xaricə mühacirət edib-etməməsi və həmin müddətdə işi yerinə yetirdiyi ölkədə əsaslı yerləşməsi faktlarını müəyyən etməkdir.

Əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyini digər miqrasiya növlərindən (məsələn, turizmdən) ayırmaq üçün sorğu anketlərinə iş məqsədləri üçün son vaxtlar xaricə gedənlərə dair sualların, məsələn, xaricdə olma səbəbi, müddəti və ödəniş formaları ilə bağlı məhdud sayda suallar əlavə edilir. Bu cür məlumatlar əsasən işçi qüvvələrini göndərən ölkələr, o cümlədən müqavilə xidmətləri və danışıqları üçün gedən işçilər üçün əhəmiyyətli ola bilər. Şirkətdaxili hərəkətlər, habelə özünüməşğulluqla bağlı şəxslərin miqrasiyası vəziyyətində bu cür anketlər, qəbul edən ölkələr üçün əhəmiyyətli ola bilər. Lakin nisbətən təcrübəsi olan ölkələr və ya bölgələr üçün bu sorğulara əlavə məlumatların alınması məqsədi ilə müvafiq sualların əlavə edilməsi də müşahidə edilir.

Bununla yanaşı, bir daha qeyd etmək lazımdır ki, statistika məlumatlarının tərtibçiləri bu məlumatların potensial faydaları və ən əsası, bu cür məlumat mənbəyindən istifadə ilə bağlı xərcləri təhlil etməlidirlər.

Bəzi ölkələr öz işçi qüvvələrinin xidmət müqavilələrini həyata keçirmək üçün müvəqqəti xaricə göndərmələri ilə daha çox maraqlanırlar, digərləri isə ümumiyyətlə özünüməşğul edən şəxslərlə bağlı məlumatlara daha çox diqqət yetirirlər. İstər qəbul edən, istərsə də göndərən ölkə şirkətdaxili işçi heyətin çox sayda ölkədaxili və xarici hərəkətini müşahidə edir, onlarla bağlı məlumatı müəyyən bir bazada toplayırlar. Bu cür miqrasiya hərəkətləri qonşu ölkələr, müəyyən bir region ilə məhdudlaşa biləcəyi təqdirdə yalnız bu regionun respondentləri üçün fərqli sorğu anketi və ya statistik modul hazırlana bilər.

Statistik məlumatları tərtib edən zaman sorğu suallarına cavab olaraq alınan məlumatların ikiqat uçotu problemlərinə, həmçinin şərh və ekstrapolyasiyaya diqqət yetirilməlidir. Həll olaraq, ikiqat uçotun olmaması üçün məlumatların işlənməsi alqoritmləri hazırlanmalıdır. Qəbul edən ölkələr üçün şirkətdaxili işçi köçürməsinin (rotasiyasının) bir hissəsi olaraq, göndərilən işçilər və özünüməşğulluq əsasında işləyən miqrantlar haqqında məlumat toplamaq zəruridir. Bu miqrantları müəyyən etmək üçün işçinin daimi yaşayış yeri (hansı ölkənin vətəndaşı olması və ya keçmişdəki yaşayış yeri) barədə məlumatın alınması faydalı ola bilər.

Buna görə də milli hesablar sistemi, tədiyyə balansı, miqrasiya və turizm kimi məsələlər üzrə statistika toplamaqda maraqlı olan qurumlarla işləmək həm yaxşı təcrübə, həm də bir zərurətdir. Bundan əlavə, xaricdə olma müddəti barədə məlumat toplamaq üçün Avropa Birliyinin gəlirlərin strukturunun tədqiqatı, Kanadada işçi və iş yerlərinin araşdırılması və ABŞ mükafatlandırmanın tədqiqi kimi hərtərəfli araşdırmalar və anketlər istifadə edilir. Bizim Res-

publikada əmək resurslarının xaricə göndərilməsi, yerdəyişməsi və ya xaricdən dəvət edilməsi barədə məlumatları almaq üçün statistika tərtibçiləri müvafiq sorğu anketi və ya mövzu ilə sorulan məsələlərə cavabdeh olan qurumlarla əlaqə qurur. Sorğuya daxil edilmiş məşğulluq statusu göstəriciləri və demoqrafik göstəricilərin birləşməsi, iş şəraitinin müxtəlif göstəricilərdən istifadə statistikanın tərtib edilməsi üçün faydalıdır. Bu məlumatların toplanma mənbələrinə diqqət yetirdikdə bunun bir neçə istiqamətdə olduğunu görmək olar:

- Sərhəddə toplanan məlumat;
- Dövlət orqanlarından alınan məlumat;
- Şirkətlərdən alınan məlumat və s.

Sərhəddə təşkil edilən sorğuları ölkəyə giriş-çığışda səyahət edən şəxsləri saymaq və ya məlumat almaq üçün istifadə olunur. Bu cür mənbələr səyahətin xüsusiyyətləri haqqında məlumat toplamaq üçün istifadə edilir. Bəzi hallarda səyahət xərcləri smetasını əldə etmək üçün faydalıdır. Həmçinin onlardan səfərlərin sayı/adam sayı haqqında statistik məlumat toplamaq üçün istifadə edilə bilər. 2005-ci ildə Ümumdünya Turizm Təşkilatı (UNWTO) "Turizm beynəlxalq ticarət xidməti kimi" ("Tourism as an international traded service") adlı bir araşdırma apardı, bu araşdırmada 48 ölkədən seçilmiş 26 ölkə iştirak etdi və sərhəddə sorğudan istifadə etdiklərini göstərdilər. Sərhəd sorğularından istifadə maraqlı tərəflərin bütün məlumat ehtiyaclarını ödəmək və lazım olan detallı məlumatları toplamaq üçün faydalıdır (4).

Məlumatların toplanması vasitələri məlumatların keyfiyyətini təmin etmək üçün vacib şərtidir. Ölkəyə giriş zamanı məlumat mənbəyi kimi ölkədən çıxarkən alınan müsahibə, ölkədən çıxış zamanı məlumat mənbəyi kimi şəxsin daimi yaşayış ölkəsinə təkrar gəldiyi, səfərin bitdiyini göstərən məlumatdır. Bu sorğular həm də faktiki xərcləri ölçməyə imkan verir. Əgər onlardan səfərin bitməsindən əvvəl, ölkəyə daxil olma və ölkədən gediş zamanı xərclər barədə soruşulsaydı, yalnız gözlənilən xərclər qeyd ediləcək. Xüsusi hallardan biri vəziyyəti ölçmə problemi ilə bağlı ola bilər. Çünki insanlar mürəkkəb bir anketin suallarına cavab vermək üçün çətinlik çəkə və buna maraqlı olmaya bilər. Sualların respondentlərə aydın olması üçün, məsələn izahlı qeydlərdən istifadə edilərək tərtib edilməsi vacibdir. Ayrıca, bəzi kateqoriyalı şəxslərin miqrasiya hərəkətlərini tənzimləmə metodlarından istifadə edərək daha böyük həcmli sorğu tətbiq oluna bilər. Bir çox ölkələr hazırda kağız sorğu anketlərindən istifadə edirlər, lakin bu, çox vaxt faydalı olmur. Belə ki, onlar geri qaytarılmaya bilər. Yeni Zelandiya hava limanında respondentlər yoxlama nöqtələrini keçdikdən sonra onlayn anket doldurur və sonrakı mərhələdə məlumat verir. Mərakeşdə, 2013-cü ildə ilk dəfə turizm məlumatlarını toplamaq üçün sərhəd sorğularını aparmaq üçün Turizm Nazirliyi avtomatlaşdırılmış fərdi sorğu sistemindən (ALO) istifadə etdilər. ALO texnikası, anketləri olan proqramların quraşdırıldığı planşetlərdən istifadə edərək sorğu keçirməyi özündə cəmləşdirir. Cavablar kompüterə daxil olur və əvvəlcədən quraşdırılmış yoxlama və nəzarət tətbiq edildikdən sonra məlumatlar onlayn bazaya daxil olur. Bu vasitə keyfiyyəti artırmağa, xərcləri azaltmağa və vaxta qənaət etməyə kömək edir.

Turizm Statistika üzrə Beynəlxalq Təlimatı (UNWTO) bir çox ölkələr tərəfindən toplanmış geniş məlumat və göstəriciləri özündə cəmləşdirir ki, bu da əsas statistika toplusunu tərtib etməyə kömək edir. Avropa Birliyi əmək resursları araşdırması (EULFS) proqramı da bu sahədə bir nümunədir. Turizm Statistika üzrə Beynəlxalq Təlimata (UNWTO) əsasən sərhəd araşdırması beş hissədən ibarətdir:

- a) səyahətçilər haqda məlumat;
- b) nəqliyyat növləri haqda məlumat;

AUDİT 2020, 4 (30), səh.23-34.

AUDIT 2020, 4 (30), pp. 23-34.

- c) qalma müddəti və yeri haqqında məlumat;
- d) ölkəyə girməzdən əvvəl, ya da başqa bir ölkədə xidmətlərin alınması barədə məlumat;
- e) səyahətdən əvvəl və ya sonra ödənilərək, ölkədə sifariş edilmiş və ya satılan mal və xidmətlərin alınması haqqında məlumat.

Sərhəd müayinələri hava limanlarında, quru sərhəd keçidlərində, dəniz limanlarında, çay limanlarında və ya kruiz gəmilərində aparılıb-aparılmadığından asılı olaraq fərqli şəkildə təşkil edilir. Anketlərin təşkili, hazırlanıb təhlil edilmə planı və mümkün suallar, ayrıca anket məlumatlarının toplana biləcəyi müxtəlif vəziyyətlər, xüsusən də sorğu və ya anketi doldurma üçün ayrılıb bilən vaxt baxımından çox fərqlidir. Sərhəddə sorğuların aparılması müxtəlif üsullarla aparılır:

- a) əvvəlcədən seçilmiş şəxslərə kağız sorğu anketlərinin paylanması;
- b) müsahibə götürən tərəfindən kağız anketlərin doldurulması;
- c) müsahibə götürən tərəfindən qiymətləndirmə proqramına birbaşa məlumat daxil edən portativ cihazdan istifadə edərək elektron sual anketlərini doldurmaq.

Quru sərhədi keçən insanların axınına ölçmək və sonra onları "ziyərətçi-turist" və ya "digər" kimi təsnif etmək yaxşı bir təcrübədir. Belə bir ölçmə, sənişinlərin orta sayını şərti olaraq hesablamaq üçün istifadə edilə bilən nəqliyyat vasitələrinin (şəxsi avtomobillər, avtobuslar və ya yük maşınları) sayını nəzərə alan cihazlardan istifadə edərək avtomatik olaraq həyata keçirilir. Həmçinin sənişinlərin daimi yaşayış yerini müəyyənləşdirmək üçün xüsusi sənədlərdən (avtomobillərin nömrəsi əsasında) istifadə etməklə məlumatlar əldə edilə bilər. Avtobuslarla sərhədi keçən zaman sənişin siyahıları və onların vətəndaşlığı haqqında məlumatlar toplanır.

Dəmir yolu şirkətləri sənişinlərin sayı, bəzi hallarda sənişinlərin birinci və ikinci dərəcəli sənişinlərə bölünməsi kimi məlumatları verə bilər. Qeyd edək ki, dəmir yolu şirkətlərinin xidmət keyfiyyətini ölçməsi zamanı sənişin məmnuniyyəti üçün istifadə etdiyi anketlərin məlumatlarından da istifadə etmək mümkündür. Kruiz gəmisi ilə hərəkət edənlər barədə məlumat gəldikdə gəmidə olan sənişinlərin sayı və vətəndaşlığına dair məlumatlar (adətən, ad, soyad, vətəndaşlıq, pasport nömrəsi və idarənin tələb edə biləcəyi hər hansı bir əlavə məlumat), habelə gəmi heyətinin məlumatları istifadə edilə bilər. Kruiz gəmiləri hər zaman xüsusi gəmilərdən istifadə edir, gəmilərə və boşaltmalara gömrük əməkdaşları nəzarət edir. Bu zaman sadələşdirilmiş sorğu anketindən istifadə məlumat toplamaq üçün yaxşı bir təcrübədir.

Sorğu həm turistləri, həm də turistlərə aid olmayan insanları əhatə etməlidir və heç bir kateqoriyalı şəxs anketdən kənarlaşdırılmamalıdır. Sorğu keçirərkən, məlumat bir-birinə zidd olduqda, respondentlə yenidən əlaqə qurmaq çətin və ya mümkün olmaya bilər. Buna görə, lazımi məlumatların verilməsində səhvlərin sayını minimuma endirmək üçün anketlərdə suallar kifayət qədər aydın olmalıdır. Məsələn, quru sərhəddəki anketlər çox qısa olmalıdır, buna görə anketdə yalnız ən vacib suallar əks olunmalıdır. Gəldiyi ölkədən gedən zaman, yəni gedişi gözlədiyi strateji nöqtədə, şəxs tərəfindən birbaşa planşetdə doldurulmalı olan elektron sorğu anketi araşdırmaların aparılmasını asanlaşdırmağa bilər. İstənilən halda sualları tərtib edənlər bilməlidirlər ki, nə qədər məlumat və hansı növ məlumat toplana bilər, bu sorğunun aparılma müddətindən də çox asılıdır. Həmçinin, əlavə məlumat toplamaq üçün sorğu-müsahibənin dəyəri və anketin ölçüsü kimi bəzi çətinliklər yaşana bilər. Bundan əlavə, anketi doldurma müddəti artırılıb bilər və nəticədə müayinənin ümumi dəyəri və ya müayinə forması daha mürəkkəb və ya həcmli ola bilər. Nəzərə almaq lazımdır ki, sərhəddəki sorğuya digər

maraqlı tərəflərin, xüsusən də turizm, bank və digər xidmət sektorunun maraq aspektlərini daxil etmək üçün anketi genişləndirmək istəyən şəxslərin təzyiqi altındadır.

Ən vacib xərcləri şirkətlər səyahət edən işçiləri ilə bölüşməsi səbəbindən bəzi ölkələr məlumat toplamağı asanlaşdırmaq üçün tək səyahət edən insanlar və şirkətlərin adından səyahət edən insanlar üçün fərqli profillərdən istifadə etməyə çalışdılar. Eyni zamanda, ümumi xərclər haqqında məlumatlar şirkət üçün yalnız bir dəfə toplana bilər, lakin şirkətin hər bir üzvünün fərdi xüsusiyyətləri fərqlidir və daim toplanmalıdır. Bu metod yaxşı təcrübə kimi istifadə edilə bilər. İnsanların demək olar ki, daimi axınının olduğu yerlərdə (quru sərhədləri, hava limanları) xüsusi əlamətlərdən istifadə etmək faydalıdır. Məsələn, hava səyahətləri halında, müəyyən bir uçuş və təyinat nöqtələri olan uçuşlar çox vaxt müəyyən müddət ərzində qruplaşdırılır və miqrasiyaya dair sorğu anketləri həmin müddət ərzində doldurulur. Bir çox hallarda xaricə gedən insanların (kruiz gəmiləri istisna olmaqla) axınlarını ölçərkən, bir şəxsin rezident və ya qeyri-rezident olub olmadığını müəyyən etmək mümkün olmur. Əsasən də fərqli vəziyyətlərdə anket cavablarında bir nöqsan, nəticədə səhv məlumatlara səbəb ola bilər. Digər məlumat qalma yeri ilə bağlı informasiya əsasında ölkəyə gələnlərin məqsədlərinin təyin edilməsidir. Birinci vəzifə sərhədi keçənlər arasında qeyri-rezidentlərin müəyyənləşdirilməsidir. Kollektiv yaşayış yerlərində bu cür şəxslərin izlənməsində, bir qayda olaraq, iki əsas məhdudiyyət var. Birincisi, hamı kollektiv yaşayış yerlərində dayanmır. Bir çox ölkələrdə aparılan tədqiqatlar göstərdi ki, yaşayış forması orta gündəlik xərclərin miqdarını müəyyənləşdirir, buna görə kollektiv yaşayış yerlərində qalanlara nisbətli ölçülən bu dəyişən digərlərinə ekstrapolyasiya edilə bilməz. İkinci məhdudiyyət, yaşayış yerlərində araşdırmalar aparıldıqda, səyahət edənlərin hələ də səfəri başa vurmamaları ilə əlaqədardır; onların ümumi xərcləri səfərin bütün müddəti ərzində bərabər paylanmadığı üçün onların orta gündəlik xərcləri gözlənilən qalma müddətinə ekstrapolyasiya edilə bilməz. Bundan əlavə, fərdi səyahətçi bir neçə otdə qala bilər ki, bu da seçim ehtimalını dəyişdirir.

"Biznes və peşəkar məqsədlər" üçün miqrasiya edənlər kateqoriyasına özünüməşğul olan şəxslərin və maddəli işçilərin fəaliyyəti, investorlar, iş adamları aid edilir. Həmçinin bu kateqoriyaya daxildir: icaslarda, konfranslarda və ya konqreslərdə, ticarət yarmarkalarında və sərgilərdə iştirak; mühazirələr vermək, konsertlər, tamaşalar və çıxışlar vermək; qeyri-rezidentlərin istehsalçıları adından mallar və xidmətlər reklam etmək, satın almaq və ya satmaq; xarici ölkələrdə uzun müddətli ezamiyyətdə olduqları hallar istisna olmaqla, xarici ölkələrin diplomatları, hərbciləri və ya beynəlxalq təşkilatların işçiləri kimi nümayəndəliklərdə iştirak; qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndəliklərində iştirak; elmi və ya fundamental tədqiqatlarda iştirak; qeyri-rezident agentliklərin maraqları üçün bələdçi və ya digər turizm işçiləri kimi işləyən turist səyahət proqramlarının tərtib edilməsi, yerləşmə və nəqliyyat xidmətlərinin göstərilməsi üçün müqavilələr bağlamaq; peşəkar idman tədbirlərində iştirak; rəsmi və ya qeyri-rəsmi təlim kurslarında iştirak etmək; şəxsi nəqliyyat vasitələrində ekipaj / komanda üzvü şəklində işləmək.

Faydalı olacaq məlumatlar siyahısına şəxsi, işgüzar və peşə fəaliyyətləri nəticəsində qalma məqsədlərinin müəyyən edilməsi də daxildir. Peşəkar fəaliyyət kontekstində özünüməşğul olanlar, habelə sahibkarlar və investorlar kimi səyahət məqsədləri və digər növ səyahətlər açıq şəkildə qeyd olunmalıdır. İclaslarda, konfranslarda və ya konqreslərdə, ticarət yarmarkalarında və sərgilərdə iştirak haqqında məlumatların toplanması da həyata keçirilir. Məsələn, bir xidmət almaq üçün xaricə gedən insanlar, konfransda və ya seminarda iştirak etmək üçün giriş və ya çıxma kartlarında iş və ya peşə məqsədlərini səyahət yerləri olaraq

göstərir. Bu çərçivədəki şəxslərin hərəkətlərini əhatə etmək üçün mövcud standart anketlərdə kiçik dəyişikliklər də edilə bilər.

Fiziki şəxslərin iş fəaliyyəti ilə bağlı məlumatları toplamaq üçün statistikanı tərtib edən ölkəyə aid qısa siyahı şəklinə onlara təqdim edilə bilər. Məsələn, təmir və texniki xidmətləri göstərənlər haqqında müəyyən məlumat toplana bilər, çünki bu kateqoriya bir çox ölkələr üçün xüsusi maraq kəsb edir. Alternativ olaraq, respondentdən işəgötürənin fəaliyyət növü haqqında, məsələn, “kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq”, “su təchizatı; kanalizasiya sistemləri; tullantıların atılması”, “tikinti “və” informasiya və rabitə” və digər məlumatlar alın bilər. Digər problem vaxt baxımından təhlil aparılarkən turistlərlə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olanların ayırd edilməsində çətinliyin olmasıdır. Belə ki, daxili korporativ köçürmənin bir hissəsi olaraq ezamiyyətdə olan işçilər xaricdə 12 aydan çox ola bilərlər və respondentlərə bu vəziyyətdə sualları cavablandırılmamaq tapşırığı verildiyi təqdirdə sərhəddə aparılan araşdırma effekt verməyə bilər. Bununla belə, bütün respondentlər haqqında məlumat toplamaq üçün müxtəlif statistik sahələr üçün zəruri olan məlumatları əhatə edən anketlərin işlənilib hazırlanması və kompleks yanaşmanın istifadəsi məsləhət görülür. Məsələn, turizm statistikasını üçün tərtibçi yalnız səfər müddəti 12 aydan az olan qonaqları seçəcək, digər şəxslər isə biznes kateqoriyasına cəlb ediləcəklər, çünki bu şəxslər müəyyən bir xidmət göstərmək üçün müştəri ilə görüşə bilər və onda bu biznes marağı təmsil edəcəkdir. Bundan əlavə, statistika tərtibçiləri, beynəlxalq səyahətçinin qonaq kimi deyil, rezident kimi qəbul edilməsini müəyyənləşdirən zaman qalma müddətinin milli şərhini nəzərə almalıdırlar. Bunun üçün anketlərdə müvafiq düzəlişlər tələb oluna bilər.

Nəhayət, miqrasiya edən əmək resurslarına tələbələrin aid edilməsi və natamam məşğulluqda istifadə edilməsinin müəyyən edilməsi ilə bağlı çətinliklərdir. Bunu nəzərə alan ayrıca bir araşdırma aparmaq, məsələn, xarici tələbələrin və ya xaricdə bizim tələbələrin gəlirləri barədə bir araşdırma yolu ilə məlumat toplamaq aktual ola bilər. Avstraliyada belə bir yanaşma istifadə edilir. Avstraliyada təhsil alan əcnəbi tələbələrin sayı haqqında məlumatları xarici tələbələrin kurslara və digər mal və xidmətlərə görə ödəməyə çəkdiyi xərclərin hesablanması ilə birləşdirir. Tədqiqat, seçilmiş təhsil sektorlarında mal və xidmətlərin həftəlik orta hesabla qiymətləndirilməsini təmin edir, sonra aylıq qiymətləndirməyə çevrilir. Sorğu mün-təzəm olaraq aparıldığından qiymətləndirmələr tədqiqat illəri arasında interpolasiya edilir.

Azərbaycanda miqrasiya məsələlərinə dair nümunə sorğularının və tədqiqatlarının inventarlaşdırılmasına 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən xaricdən pul vəsaitlərinin və ya malların daxil olması barədə bəzi məlumatlar daxil edilmişdir. 2006-cı ildə tibbi demoqrafik araşdırma DSK tərəfindən Makro International, USAID və UNICEF ilə birlikdə həyata keçirilmişdir. Pul köçürmələri və yoxsulluğun öyrənilməsi ilə bağlı araşdırma (2006-2007-ci illər) Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən Ermənistan, Azərbaycan, Qırğızistan və Tacikistanda birgə həyata keçirdikləri pul köçürmələri və yoxsulluğa dair regional tədqiqat çərçivəsində aparılmışdır. Həmçinin 2008-ci ildə DSK tərəfindən yaşayış səviyyəsinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı araşdırma aparılmış, son 12 ay ərzində xaricə gedən və ya ölkə daxilində köçən ailə üzvləri, habelə ev təsərrüfatlarının və ya digər digər şəxslərin pul köçürmələri barədə məlumat əldə etməsinə imkan yaranmışdır. 2009-cu ildə miqrasiya proseslərinin öyrənilməsi ilə bağlı araşdırma sərhəd keçid məntəqələrində DSK, Dövlət Miqrasiya Xidməti və Azərbaycan Dövlət Sərhəd Xidməti ilə birgə həyata keçirilən geniş miqyaslı tədqiqat (15 minə yaxın respondentini əhatə etməklə) həyata keçirilmişdir. Ölkədə miqrasiya axını və meyilləri barədə mövcud məlumatların yoxlanılması, habelə miqrasi-

yanın səbəblərinin müəyyənləşdirilməsi üçün tətbiq edilən sorğu anketi aşağıdakı aspektlərə aid 17 sualdan ibarət idi:

- cinsiyyət, ailə vəziyyəti, yaş, doğum ölkəsi, milliyyət, vətəndaşlıq, təyinat / gediş ölkəsi, gəliş-gedişin əsas səbəbi, iş icazəsinin olması, sonuncuda peşə və iqtisadi fəaliyyət, yaşayış yeri, təhsili, şəxsin 15 yaşına çatmamış şəxslərlə müşayət olub-olmaması, Azərbaycanda işləməyi planlaşdırması və həmin şəxsin əvvəllər Azərbaycanda / xaricdə 12 aydan çox yaşamasının olub-olmaması.

Əmək miqrasiya tədqiqatı (dekabr 2008 - fevral 2009-cu il tarixlərində) BƏT tərəfindən təklif olunan və maliyyələşdirilən sorğu «Olea Consulting» (OCG) tərəfindən Bakı və Mingəçevir şəhərlərində seçilmiş xarici əmək miqrantlarının kiçik bir qrupunda aparılmışdır. 2009-cu ilin yekun hesabatından görüldüyü kimi, bu sorğu altı komponenti, yəni demoqrafik göstərici, mənşə ölkəsi, tranzit yolları və səbəbləri, yaşayış və iş şəraiti, gələcək niyyət və miqrasiya ilə bağlı məlumatlara ehtiyacın olmasını əhatə etmişdir (2,3).

Hazırda Azərbaycan Respublikasında əmək resurslarının beynəlxalq hərəkətini izləmək və statistikasını aparmaq üçün 3 dövlət orqanının (DSK, DİN və DMX) birgə fəaliyyəti nəticəsində alınan məlumatlar təhlil edilir. Ölkəmizlə xarici dövlətlər arasında əmək resurslarının miqrasiyası haqqında məlumatlar əhalinin daimi yaşayış yerinə görə qeydiyyatı zamanı Daxili İşlər Nazirliyinin Baş Pasport, Qeydiyyat İdarəsi tərəfindən tərtib olunan gəlmə (getmə) miqrantların statistik qeydiyyat vərəqəsinə qoşulan kəsmə talonlarda və Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən təqdim olunan “Azərbaycan Respublikasında olan əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər haqqında” 1-№-li (Miqrasiya) rüblük (illik) rəsmi statistika hesabatı formasında olan məlumatların statistik işlənməsi nəticəsində əldə edilir (1). Statistik göstəricilər gələnlər və gedənlər üzrə təhlil edilir. Gələnlər qismində daimi yaşayış üçün ölkəyə giriş icazəsi almış şəxslər, gedənlər qismində isə daimi yaşamaq üçün ölkədən getmək icazəsi almış şəxslər (Azərbaycanda daimi yaşayan əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər daxil edilməklə) götürülür. Hər iki halda onların sayı statistik göstərici kimi verilir. Digər statistik göstərici kimi miqrasiya artımı və ya azalmasının təyin edilməsi götürülür ki, bu da gələnlər və gedənlər arasında təqvim ili ərzində fərqi göstərir. Həmçinin istifadə edilən göstəricilərdən biri – miqrasiya artımı və ya azalması əmsəlidir. Bu, ümumi əmsəllər kimi əhalinin hər min nəfərinə hesablanmaqla, miqrasiya artımı və ya azalmasının ölkədə daimi yaşayan əhalinin orta illik sayına nisbəti kimi götürülür. Yəni təqvim ili üzrə miqrasiya artımının və ya azalmasının əhalinin orta illik sayına bölünməsi ilə tapılır.

Əsas diqqəti çəkən məqamlardan biri əmək resurslarının beynəlxalq hərəkətində yer alan göstərici - iş yerinin dəyişdirilməsi, yəni ölkə xaricinə rotasiya olunma məsələsidir. İstənilən halda bu proses “işdən çıxma” kimi Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyinin və Əmək Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq e-gov.az elektron sistemində “Əmək müqaviləsi bildirişlərinin qeydiyyatına alınması və bu barədə işəgötürənə məlumatın verilməsi” xidmətində işdən çıxma halı kimi qeyd edilir. Statistik məlumatların toplumunda “İşdən çıxmış işçilər sırasına işdən çıxma səbəblərindən (başqa müəssisələrə köçürülmə qaydası ilə işdən çıxanlar, təhsil almağa getmək, ordu sıralarına çağırılmaq, təqaüdə çıxmaq və qanunda nəzərdə tutulan başqa səbəblərlə əlaqədar olaraq işdən çıxanlar) asılı olmayaraq həmin müəssisədəki işindən çıxmış və işdən çıxıb getməsi əmrilə (sərəncamla) rəsmiləşdirilmiş bütün işçilər daxil edirlər” (1; 5). Lakin statistik məlumatların təhlili göstərdi ki, müəssisə səviyyəsində əmək resurslarının xaricə göndərilməsi səbəbi üzrə işdən çıxmaya dair qeydlər yoxdur. İşdən çıxma səbəbi kimi yalnız öz ərizəsi ilə işdən çıxma və ştatların sayının ixtisarı nəticəsində işdən çıxma halları verilir.

NƏTİCƏ

Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən əsasən ölkəmizin ərazisində haqqı ödənilən əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün verilmiş və müddəti uzadılmış iş icazələri olan əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin iqtisadi fəaliyyət növləri, daimi yaşadığı ölkələr, cins və yaş qrupları üzrə məlumatlar təqdim edilir.

Həmçinin, bəzi statistik məlumatların açıq istifadə üçün təqdim edilməməsi və ya ümumiyyətlə ilkin məlumatların olmaması bu sahədə təhlili çətinləşdirən amillərdəndir. Buna baxmayaraq, statistikada mövcud olan məlumatlara istinad edərək əmək resurslarının beynəlxalq mobilliyinin səviyyəsini təyin və təhlil etmək üçün həm Azərbaycan vətəndaşlarının xaricə əmək miqrasiyası üçün getmə vəziyyətini, həm də xarici ölkə vətəndaşlarının vətənimizdə işlə təmin olunma vəziyyətini təhlil etməyə çalışdıq.

Beləliklə, əmək resurslarının beynəlxalq miqrasiyasına dair toplanan məlumatlarla bağlı aşağıdakıların həyata keçirilməsi zəruridir:

- əmək resurslarının milli və beynəlxalq əmək bazarlarına giriş və çıxışını, gəlir və xərclərini, iqtisadiyyatda iştirak səviyyəsini əks etdirən geniş statistik məlumatları əhatə edən hesabatların hazırlanması və açıq istifadəyə verilməsi;

- əmək resurslarının beynəlxalq miqrasiyası ilə bağlı ilkin məlumatlar kağız formalarından elektron formata keçidinin sürətləndirilməsi. Bu, əl əməyinə və vaxt itkisinə qənaət etməyə, ilkin məlumatların emalını sürətləndirmətə kömək edəcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Dövlət Statistika Komitəsinin metodoloji izahları
<https://www.stat.gov.az/source/demography/>
2. Руководство по статистике международной торговли услугами. Пособие для составителей. Экономические и социальные вопросы. 2010.;
3. Руководство по использованию административных источников и выборочных обследований для измерения международной миграции в странах СНГ. Организация Объединенных Наций. Нью Йорк и Женева, 2016
4. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/europeanunion-labour-force-survey>;
www.eurofound.europa.eu/ewcs/index.htm
5. [http:// www. stat.gov.az](http://www.stat.gov.az)

*Гусейнова Эльнура Ильгар кызы, докторант,
Научно-Исследовательский Институт Экономических Реформ,
экономист Нефтепроводного Управления SOCAR,
Адрес: ул. Г.Зардаби 88^а, AZ 1122, Баку, Азербайджан,
E-mail: elnuraziyali@gmail.com
©Гусейнова Э.И., 2020*

СИСТЕМА СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ МОБИЛЬНОСТИ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ И ИСТОЧНИКИ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - это международная мобильность статистических показателей системы, а также определение и формирование их источников. Во время исследования проведен анализ этой проблемы с теоретической и практической точки зрения.

Методология исследования - методы анализа, сравнения, группирования и аналогии. В исследовании для констатации свойств международной мобильности трудовых ресурсов, автором было проведено сравнение и уточнение используемой системы статистических показателей и источников их формирования. Для определения международной мобильности в различных странах был проведен анализ и систематизация данных.

Практическая значимость исследования заключается в регулировании международной мобильности трудовых ресурсов, в ознакомлении с этой практикой в различных странах по системе статистических показателей и формированию их источников, их группирование и использование этих сведений для решения этой проблемы в нашей страны.

Результаты исследования – в связи с исследованием статистических данных отражающих международную мобильность трудовых ресурсов и источников их формирования, определено направление данных по трудовой миграции в Азербайджане и дана оценка статистических показателей и источников их формирования.

Оригинальность и научная новизна заключается в определении положительного и отрицательного влияния международной мобильности трудовых ресурсов на социально-экономическое развитие Азербайджана и выявление недостатков в статистических показателях.

Ключевые слова: мобильность трудовых ресурсов, миграция, рынок труда, международная практика, регулирование.

*Elnura Ilgar Huseynova, Ph.D. student,
Economic Reforms Research Institute,
Economist of SOCAR Oil Pipelines Department,
Address: H. Zardabi Ave., 88a, AZ 1011, Azerbaijan, Baku
E-mail: elnuraziyali@gmail.com
©E.I.Huseynova, 2020*

SYSTEM OF STATISTICAL INDICATORS OF INTERNATIONAL LABOR MOBILITY AND SOURCES OF FORMATION

ABSTRACT

The purpose of the research is to determine the system of statistical indicators of international labor mobility and the sources of their formation. During the research, theoretical and practical approaches to this problem are analyzed, and the study of international experience in this field is set as the main task.

The methodology of the research consists of analysis, comparison, grouping and analogy. The study compares and clarifies the system of statistical indicators used by the author to interpret the features of the international mobility of labor resources and the sources of their formation. The statistical indicators used to determine the international mobility of labor resources of different countries have been analyzed and systematized.

The practical importance of the research is to study and generalize the experience of different countries on the system of statistical indicators on the regulation of international mobility of labor resources and their sources of formation, to use it in the regulation of this problem in Azerbaijan.

The results of the research - statistical indicators reflecting the international mobility of labor resources and their sources of formation, as well as the direction of indicators used to determine labor migration in Azerbaijan, the system of statistical indicators and their sources of formation have been assessed.

The originality and scientific novelty of the research - the identification of shortcomings in the statistical indicators used to determine the positive and negative impact of international labor mobility reflects on the socio-economic development of Azerbaijan.

Keywords: labor force, labor mobility, migration, experience, regulation.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:

28.09.2020

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

06.10.2020

Çapa qəbul olunmuşdur: 12.10.2020

Дата поступления статьи в

редакцию: 28.09.2020

Отправлено на повторную

обработку: 06.10.2020

Принято к печати: 12.10.2020

The date of the admission of the article to

the editorial office: 28.09.2020

Send for reprocessing: 06.10.2020

Accepted for publication: 12.10.2020